

УДК 378.016:[373.3.011.3-051:811.161.2]
DOI: 10.31499/2307-4906.3.2021.241558

ОВОЛОДІННЯ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДОСЛІДНИЦЬКИМИ УМІННЯМИ В УМОВАХ НЕСТАНДАРТНОГО ЗАНЯТТЯ

Бісовецька Людмила, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і методик початкової освіти, Рівненський державний гуманітарний університет.

ORCID: 0000-0003-0318-5963

E-mail: bisovetska.l@gmail.com

Суржук Тетяна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методик початкової освіти, Рівненський державний гуманітарний університет.

ORCID: 0000-0002-2104-0015

E-mail: surzhuk010266@gmail.com

У статті висвітлено формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкових класів через посилення творчого характеру викладання. Метою публікації є аналіз особливостей формування і розвитку науково-педагогічного мислення здобувачів вищої освіти під час інноваційного навчання. Обґрунтовано використання тренінгу як методу і як самостійної форми навчання для активізації пошукового мислення здобувачів. Доведено, що дослідження творів сучасної дитячої літератури сприяє підвищенню якості мовно-літературної освіти майбутніх учителів початкових класів.

Ключові слова: освітній процес; дослідницькі вміння; дослідно-пошукова компетентність; мовна і літературознавча компетентності; дитяча література; інтеграція; інноваційність навчання; тренінг; навчальний тренінг.

MASTERING RESEARCH SKILLS BY FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS UNDER THE CONDITIONS OF NON-STANDARD LESSON

Bisovetska Liudmyla, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Primary Education, Rivne State University of Humanities.

ORCID: 0000-0003-0318-5963

E-mail: bisovetska.l@gmail.com

Surzhuk Tetiana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Primary Education, Rivne State University of Humanities.

ORCID: 0000-0002-2104-0015

E-mail: surzhuk010266@gmail.com

This study investigates the development of research skills in the course of higher education training programs for future elementary school teachers. The purpose of this article is to analyze the formation and development of the scientific and pedagogical outlook of higher education students by employing an innovative approach to traditional education. The article identifies the role of modern children's books in the development of educational competencies by university students in the elementary

education field.

The authors suggest optimal methods for future teachers' research competence development by using the material of modern children's literature. The emphasis on the creative nature of teaching instruction and the application of learning technologies in the education process are outlined. The proposed design foundation for unconventional teaching methods is focused on generating interest in the content of the subject being taught, emphasizing creative approach to the learning exercise completion and ongoing pedagogical evaluation and research. These principles define the educational content and the teaching methods.

The author underlines the importance of using the training method in the classroom for the independent assignments to activate the students' creative potential and curiosity.

The study shows how the training session in the works of modern children's literature could contribute to the language quality and literary education improvements for future elementary school teachers.

It is proposed in the article to design a system of training sessions to develop personal and professional competencies and skills required for the future elementary school teachers. The authors hope that the content of the article is of interest to all Ukrainian language students and educators of all levels from elementary to postgraduate education.

Keywords: *educational process; research skills and competence; language and literary competence; children's literature; integration; innovation in training; training; hands-on training.*

Опанування дослідницьких умінь дає можливість майбутньому вчителю успішно вирішувати поставлені педагогічні завдання, удосконалювати свою педагогічну майстерність, на сучасному рівні управляти педагогічними явищами.

Актуальним є вирішення цих завдань під час підготовки студентів на педагогічному факультеті. Для того щоб процес навчання сприяв розвитку пізнавальної активності й самостійності учнів, формуванню у школярів прагнення до пошуку нового, сам учитель повинен мати творчі якості особистості, прагнення до дослідницької педагогічної діяльності. Отже, з одного боку, учитель повинен мати вміння дослідницької роботи, оскільки він зобов'язаний прищеплювати їх своїм учням, а з іншого боку – необхідність цього виходить із вимог, які висувуються до учителя як учасника інноваційних процесів у школі, учасника пошуку шляхів підвищення якості навчання і виховання учнів.

Проблема формування у здобувачів освіти пошуково-дослідницької компетентності підіймалась у нормативних документах, як-от: Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» [11], Стандарт першого рівня вищої освіти, ступеня бакалавра, спеціальності 013 «Початкова освіта» [12], Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти [15] та працях науковців і вчителів-практиків. У наукових розвідках увага дослідників зверталася на питання удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи (К. Біницька, О. Янкович [1]), моделювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця (О. Столяренко [13]), пошуково-дослідницької діяльності учнів початкової школи (О. Горецька [3], Л. Кисель [5], М. Коломієць [6], Н. Лалак, І. Бурч [7], К. Маланчук, Н. Гудима [8]). Однак проблемі науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти присвячено менше наукових статей (Л. Дубровська, В. Дубровський [4], Г. Філь [16]).

Мета статті – проаналізувати процес опанування майбутніми вчителями початкових класів дослідницьких умінь в умовах нестандартного заняття.

Стандарт вищої освіти України першого рівня освіти «Бакалавр» спеціальності 013 «Початкова освіта» [12, с. 9] у переліку компетентностей випускника серед

загальних компетентностей називає дослідницько-практичною: здатність до пошуку, оброблення та аналізу, систематизації й узагальнення інформації, зокрема професійно-педагогічної, з різних джерел та формулювання логічних висновків.

У Професійному стандарті на професію «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» [11, с. 28] зазначена Трудова функція «Проведення педагогічних досліджень», яка вмщує такі трудові дії та операції: визначення методичної теми самоосвіти, обґрунтування її актуальності, мети, завдань дослідження; вивчення літератури з методичної теми самоосвіти; формулювання основних ідей дослідження; розроблення систем навчальних завдань / систем уроків тощо з метою реалізації основних ідей дослідження; апробація на практиці розроблених систем навчальних завдань / систем уроків; оцінювання ефективності розроблених систем навчальних завдань / систем уроків, підбивання підсумків, висновків.

Завдання розкриття творчого потенціалу особистості, розвитку її самостійності, здатності до дослідження, виховання її духовних й інтелектуальних потреб є актуальним в сучасному викладанні закладів вищої освіти. Підготовка майбутніх учителів як самостійно і критично мислячих особистостей, здатних генерувати власні системи навчання, можлива лише на основі різноманітного досвіду творчої діяльності, набутого ними на студентській лаві. Тому мета педагогічного факультету – на основі фундаментальних знань та вмінь розвивати у студентів здатність до творчості, до дослідження. Тільки учитель, що працює творчо, учитель-дослідник стане активним учасником інноваційних процесів у школі, носієм нових педагогічних технологій.

За самою своєю логікою, за філософською основою, за творчим характером, наголошував В. Сухомлинський [14, с. 471], педагогічна праця неможлива без елемента дослідження... Якщо ви хочете, щоб педагогічна робота приносила вчителю радість, щоб повсякденне проведення уроків не перетворилося в нудну, одноманітну повинність, ведіть кожного вчителя на щасливу стежинку дослідження. Стає майстром педагогічної праці звичайно той, хто відчув у собі дослідника.

Інновування традиційного навчання здійснюється завдяки зміні моделі навчання, де майбутній учитель стає активним суб'єктом професійної діяльності внаслідок самонавчання на основі визнання особистості як активного суб'єкта власного життя і поведінки. У зв'язку з цим технологічна система пізнавальної діяльності здобувачів освіти складається з логічного ланцюжка методів: «дослідження – діалог – гра», де дослідження передбачає формування здатності студентів висувати проблеми і генерувати ідеї щодо їхнього вирішення; діалог – це обмін інформацією з урахуванням різних позицій і точок зору учасників; гра – моделювання предметно-змістового і соціально-психологічного досвіду майбутнього спеціаліста.

Сенс нетрадиційних форм навчання зводиться до того, щоб здобувачі освіти були зацікавлені не тільки формою проведення, а й змістом навчальної інформації, а також щоб у них сформувалась установка на творчість і постійний педагогічний пошук.

До нестандартних відносять доволі велику групу занять: ділові й рольові ігри, конференції, заняття-змагання у вигляді різноманітних конкурсів, інтегративні заняття, тренінгові заняття тощо.

До прикладу розглянемо тренінгові заняття, технологію проведення яких подає Н. Морева [9, с. 183]. Тренінг використовується і як метод, і як самостійна форма навчання. В організації навчальних тренінгів реалізується єдність педагогічних знань і

практичних педагогічних дій. Тренінг як детально організована сукупність умисних психолого-педагогічних дій та організаційних кроків, здійснюваних у певній послідовності, закріплює результативність навчання у трьох напрямках. По-перше, тренінг дає знання і можливість їхнього використати; по-друге, він сприяє набуттю і певній корекції вмінь; по-третє, будь-яке тренінгове заняття – це усвідомлення цілей, мотивів, змісту, особистісної чи професійної позиції майбутнього професіонала.

Ключові моменти конструювання тренінгових занять: 1) визначення мети тренінгу; 2) проєктування тренінгу; створення клімату навчання.

Мета тренінгу повинна бути зрозумілою і прийнятою всіма учасниками, тому окремі вправи формулюються в позитивних категоріях та мають виконуватися спільними зусиллями; викладач спрямовує роботу на досягнення мети; результати заняття мають бути оцінені.

У проєктуванні тренінгу виділяють чотири важливі моменти: визначення змісту заняття; вибір вправ для заняття; відбір методів реалізації вправ; оцінка заняття. Зміст заняття охоплює три галузі – знань, умінь, цінностей; торкається чотирьох сторін особистості майбутнього фахівця: фізичної, емоційної, духовної, інтелектуальної.

Будь-яке тренінгове заняття спрямовано на формування інтелектуальних умінь і навичок, оскільки учасники заняття висловлюють свої думки, набувають певного досвіду. Вправи тренінгу можуть даватися всій групі загалом, декільком підгрупам учасників, персонально кожному. Зміст вправ має відповідати цільовому призначенню і розкривати зміст теми тренінгу. Процес планування вправ вміщує в собі декілька моментів: визначення мети, виділення конкретного завдання для її здійснення, укладання інструкції з виконання.

Методи навчального тренінгу спрямовані на набуття здобувачами освіти професійно-значущих якостей, умінь і навичок через вплив на їхню особистісну сферу. Оскільки тренінг розглядається як різновид навчального заняття, то при відборі методів активного навчання акцент зміщується в бік тих із них, які удосконалюють професійні вміння і навички: рольові ігри, аналіз різноманітних ситуацій, дискусії.

На завершальному етапі тренінгу оцінюються результати заняття загалом, діяльність кожного учасника у досягненні мети заняття й особистісних цілей. Критеріями оцінки ефективності заняття і значущості його для кожного учасника є успішність (чи досягнуто мету тренінгу раціональним шляхом, і яка його значущість для конкретного здобувача освіти); ефективність (які зміни відбулися в розвитку особистісно-професійних якостей та вмінь здобувачів освіти); продуктивність (наскільки здобувач освіти успішний у досягненні кращих результатів).

У Типовій освітній програмі Нової української школи за редакцією О. Савченко визначено Змістову лінію «Досліджуємо мовні явища», що спрямована на дослідження учнями мовних одиниць і явищ з метою опанування початкових лінгвістичних знань, норм літературної вимови та правил українського правопису, формування в молодших школярів умінь послуговуватися українською мовою в усіх сферах життя [15, с. 194]. Для реалізації цієї Змістової лінії вчителі початкових класів насамперед самі повинні вміти досліджувати мовні явища.

Для тренінгового заняття здобувачам СВО «Бакалавр» було запропоновано книгу сучасної української письменниці Галини Вдовиченко «Чорна-чорна курка». Вибір твору зумовлено тим, що ця казка написана нашою сучасницею, у тексті відсутні

застарілі, рідковживані слова. Передмова до твору викликає зацікавлення і бажання прочитати та обговорити книгу.

Вправи для заняття застосовувалися з метою формування дослідницьких умінь і розвитку критичного мислення студентів – на основі текстів укласти завдання до змістової лінії «Досліджуємо мовні явища».

Метод реалізації вправ – «товсті» й «тонкі» запитання [10, с. 33]. Мета застосування методу полягає у навчанні здобувачів розрізняти й формулювати закриті та відкриті запитання, а також стимулювати роботу з ними; організації взаємодії і взаємоопитування учасників тренінгу.

«Товсті» і «тонкі» запитання дають змогу подивитися на інформацію з різних боків і досягти різних результатів. «Тонкі» запитання (закриті) зазвичай мають лише одну відповідь, яку можна знайти в тексті. «Товсті» запитання (відкриті) змушують учасників думати й аналізувати, вимагають опори на попередні знання та власні висновки. Для опанування методу викладач спочатку сам сформулював приклади запитань до твору Галини Вдовиченко «Чорна-чорна курка».

Приклад:

«Тонкі» запитання	«Товсті» запитання
1. Хто головний герой твору?	1. У чому причина інтересу до головного героя твору?
2. Як автор описує курку?	2. У яких епізодах твору автор використовує дієслова для опису курки?
3. Коли читачі вперше зустрічаються з чорною-чорною куркою та іншими мешканцями двору?	3. У чому різниця між чорною-чорною куркою та іншими мешканцями двору?
4. Де відбувається перша зустріч з персонажами літературного твору?	4. Як автору вдається «оживити» епізод зустрічі з персонажами твору?
5. Чи згодні ви, що автор майстерно зацікавлює сюжетом, композицією, характеристикою персонажів твору?	5. Яким чином автору вдається зацікавити сюжетом, композицією, описами персонажів твору?

Учасники тренінгу, дві групи студентів, склали різноманітні завдання, «тонкі» й «товсті» запитання, після цього кожна команда відповідала на запитання суперників. Оцінювалася кількість, якість, оригінальність запитань і відповідей.

Наприклад, «тонке» запитання: «Які герої казки мають власні назви?» (пес Бровко, кіт Грюндель), «товсте» запитання: «Поясніть, чому, на вашу думку, дійові особи носять саме ці імена?» (бровко – розмовне слово, називає будь-якого собаку, найімовірніше, Бровко – безпородний дворовий пес; GRUENDL – марка німецької пряжі для шкарпеток зі зміною кольорів, можна припустити, що Грюндель – пухнастий різнокольоровий кіт, а його господиня любить плести шкарпетки).

«Тонке» запитання: «Як називається тип лексико-семантичних відношень у словах *кумекай – мізкуй – петрай?*» (синонімія), «товсте» запитання: «З якою метою використовує авторка нанизування синонімів?» (з метою посилення експресивності мовлення).

«Тонке» запитання: «Який художньо-стильовий прийом, відсилання до певного літературного твору вжито у творі – *то побачив би в ньому... синю птаху! Синю птаху щастя!?*» (алюзія на п'єсу М. Метерлінка «Синій птах»), «товсте» запитання: «Як ви вважаєте, чому письменниця відсилає читача до п'єси М. Метерлінка?» (синій птах є

символом щастя, а мрія чорної-чорної курки – літати).

«Тонке» запитання: «Як називається риторична фігура *Я гелнуса?!?*» (риторичне запитання), «товсте» запитання: «Який зміст вклала курка у це запитання?» (експресивне заперечення, оскільки вона впевнена, що вміє літати).

«Тонке» запитання: «Що означає фразеологізм *птиця високого польоту?*» (поважна впливова людина, що має велику суспільну вагу), «товсте» запитання: «Чому чорну-чорну курку назвали птицею високого польоту?» (чорній-чорній курці вдалося потрапити у повітряний потік, пролетіти над подвір'ям і вдало приземлитися).

Для розрізнення «товстих» і «тонких» запитань викладач запропонував студентам завдання з підготовленими запитаннями до тексту казки Галини Вдовиченко «Чорна-чорна курка». Студенти визначали, яке це запитання, та пояснювали свою думку, спираючись на такі критерії:

«тонкі» запитання	«товсті» запитання
– часто мають коротку відповідь; – часто починаються зі слів: Хто? Що? Коли? Скільки? Чи правильно..? Може..? Буде..? Чи згодні ви..?	– зазвичай відповідь із кількох слів, вимагає опори на власну позицію; – часто починаються зі слів: У чому причина? Які наслідки? У чому різниця? Як, яким чином? Чому? У чому відмінність? Що буде, якщо..? Чи можливо було б?

Приклад запитань:

1. Як називають чорну-чорну курку мешканці пташиного двору?
2. Скільки разів чорна-чорна курка мінялася «цікавинками», знайденими мешканцями пташиного двору на звалищі за стайнею?
3. Чому, на вашу думку, Бровко зневажливо називає курку «куцохвоста»?
4. Яких поведінкових стереотипів не дотримується чорна-чорна курка?
5. Хто засуджує поведінку чорної-чорної курки?
6. Як відреагувала курка на зауваження Бровка і бувалого гусака?
7. У чому різниця між мріями і планами, на думку чорної курки?
8. Які наслідки мала наполегливість чорної-чорної курки?

Запитання	Тип запитання
Як називають чорну-чорну курку мешканці пташиного двору?	Тонке, тому що ...

Студенти, читаючи текст, можуть записувати самостійно сформульовані запитання у таблицю. Головне, щоб вони ставили більше «товстих» запитань і у подальшій практиці змогли використати описаний метод навчання.

Для урізноманітнення завдання у роботу було вміщено елемент змагання і запропоновано провести конкурс на найцікавіше чи найскладніше запитання. За запитанням-переможцем студенти зробили короткі повідомлення.

У кінці заняття студенти підбили підсумки, здійснили оцінку й самооцінку виконаної роботи. Зацікавлення змістом навчальної інформації та формування установки на творчість і постійний педагогічний пошук зумовили зміст та засоби навчання. Здобувачі освіти зазначили, що легше було сформулювати «тонкі» запитання, формулювання ж «товстих» запитань викликало певні труднощі й вимагало

більше часу. Студенти з'ясували, що для участі у подібних тренінгах потрібно не тільки знання мови, а й загальна ерудиція, уміння чітко і логічно ставити запитання та працювати в команді. Цікаво, що питання двох груп практично не повторювалися. У подальшій роботі текст казки «Чорна-чорна курка» можна використати для дослідження будови слова, частин мови, орфографії та пунктуації.

Отже, підсумки навчального тренінгу засвідчили високу результативність в опануванні майбутніми вчителями початкових класів дослідницьких умінь в умовах нестандартного заняття.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у використанні ділових і рольових ігор, конференцій, занять-змагань у вигляді різноманітних конкурсів, інтегративних занять з метою опанування майбутніми вчителями початкових класів дослідницьких умінь в умовах нестандартного заняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біницька К., Янкович О. Модернізація професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в Україні. *Підготовка майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти: стратегії реформування*: кол. монографія / за ред. В. М. Чайки, О. І. Янкович. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2019. С. 9–16.
2. Вдовиченко Г. Чорна-чорна курка. Львів: Видавництво Старого Лева, 2018. 52 с.
3. Горецька О. Пошуково-дослідницька діяльність як умова формування пізнавальної активності молодших школярів. *Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти*: зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. 18 вересня 2019 р. Бердянськ, 2019. С. 218–223.
4. Дубровська Л. О., Дубровський В. Л. До питання підготовки майбутніх вчителів початкової школи у закладах вищої освіти. *Молодий вчений*. № 5.2(69.2). травень, 2019. С. 52–55.
5. Кисель Л. Дослідницька діяльність на уроках літературного читання. *Учитель початкової школи*. 2017. № 1. С. 28–31.
6. Коломієць М. Навчально-дослідницька діяльність дітей молодшого шкільного. *Завучу. Усе для роботи*. 2015. № 9–10. С. 25–29.
7. Лалак Н., Бурч І. Навчально-дослідницька діяльність молодших школярів: теоретичний аспект. *Молодь і ринок*. № 3(158). 2018. С. 92–97.
8. Маланчук К., Гудима Н. Розвиток пошуково-дослідної діяльності молодших школярів в умовах нової української школи: теоретичний аспект. *Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи*. Київ, 2020. Вип. 3. С. 90–94.
9. Морева Н. А. Технологии профессионального образования: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Академия, 2008. 432 с.
10. Пометун О. Запитання на уроці: Навіщо? До кого? Як і про що?: метод. посіб. Київ, 2019. 96 с.
11. Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти». URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2445-vchitel-pochatkovih-klasv-profesyniy-standart> (дата звернення: 19.05.2021).
12. Стандарт першого рівня вищої освіти, ступеня бакалавра, спеціальності 013 «Початкова освіта». Київ, 2016. 22 с.
13. Столяренко О. В. Моделирование педагогической деятельности у подготовке фахівця: навч.-метод. посіб. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 196 с.
14. Сухомлинський В. А. Розмова з молодим директором. *Вибрані твори в п'яти томах*. Том 4. Київ: Радянська школа, 1977. 640 с.
15. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 класи. Київ: ОСВІТА-ЦЕНТР+, 2018. 240 с.
16. Філь Г. Науково-дослідна робота майбутніх учителів початкових класів у системі їхньої професійної підготовки. *Початкова школа*. 2014. № 10. С. 33–36.

REFERENCES

1. Binytska, K., Yankovych, O. (2019). Modernizatsiia profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly v Ukraini. *Pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv pochatkovoï ta doshkilnoi osvity: stratehii reformuvannia*. V. M. Chaika, O. I. Yankovych (Ed.). Ternopil: Osadtsa Yu. V., 9–16 [in Ukrainian].
2. Vdovychenko, H. (2018). Chorna-chorna kurka. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva [in Ukrainian].
3. Horetska, O. (2019). Poshukovo-doslidnytska diialnist yak umova formuvannia piznavalnoi aktyvnosti molodshykh shkoliariv. *Pidhotovka maibutnikh pedahohiv u konteksti standartyzatsii pochatkovoï osvity*. Proceedings of the 3rd All-Ukrainian Conference. Berdiansk, 218–223 [in Ukrainian].
4. Dubrovska, L. O., Dubrovskiy, V. L. (2019). Do pytannia pidhotovky maibutnikh vchyteliv pochatkovoï shkoly u zakladakh vyshchoï osvity. *Molodyi vchenyi*, 5.2(69.2). traven, 52–55 [in Ukrainian].
5. Kysel, L. (2017). Doslidnytska diialnist na urokakh literaturnoho chytannia. *Uchytel pochatkovoï shkoly*, 1, 28–31 [in Ukrainian].
6. Kolomiets, M. (2015). Navchalno-doslidnytska diialnist ditei molodshoho shkilnoho. *Zavuchu. Use dlia roboty*, 9–10, 25–29 [in Ukrainian].
7. Lalak, N., Burch, I. (2018). Navchalno-doslidnytska diialnist molodshykh shkoliariv: teoretychnyi aspekt. *Molod i rynek*, 3(158), 92–97 [in Ukrainian].
8. Malanchuk, K., Hudyma, N. (2020). Rozvytok poshukovo-doslidnoi diialnosti molodshykh shkoliariv v umovakh novoi ukrainskoï shkoly: teoretychnyi aspekt. *Suchasni tekhnologii pochatkovoï osvity: realii ta perspektyvy*. Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka. Kyiv: Milenium, 3, 90–94 [in Ukrainian].
9. Moreva, N. A. (2008). Tekhnolohyy professyonalnoho obrazovanyia. Moskva: Akademyia [in Russian].
10. Pometun, O. (2019). Zapytannia na urotsi: Navishcho? Do koho? Yak i pro shcho? Kyiv [in Ukrainian].
11. Profesiynyi standart “Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity”. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2445-vchitel-pochatkovih-klasv-profesyniy-standart> [in Ukrainian].
12. Standart pershoho rivnia vyshchoï osvity, stupenia bakalavra, spetsialnosti 013 “Pochatkova osvita” (2016). Kyiv [in Ukrainian].
13. Stoliarenko, O. V. (2015). Modeliuvannia pedahohichnoi diialnosti u pidhotovtsi fakhivtsia. Vinnytsia: TOV “Nilan-LTD” [in Ukrainian].
14. Sukhomlynskyi, V. A. (1977). Rozмова z molodym dyrektorom. *Vybrani tvory v piaty tomakh. Tom 4*. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
15. Typovi osvitni prohramy dlia zakl. zahalnoi serednoi osvity: 1–2 klasy (2018). Kyiv: OSVITA-TsENTR+ [in Ukrainian].
16. Fil, H. (2014). Naukovo-doslidna robota maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv u systemi yikhnoi profesiinoi pidhotovky. *Pochatkova shkola*, 10, 33–36 [in Ukrainian].